

NEKI POKAZATELJI O POČINITELJIMA KAZNENIH DJELA, STRUKTURI POČINJENIH DJELA, POSTUPCIMA PREMA POČINITELJIMA TE NEKIM OBLICIMA PREVENTIVNOG RADA I TRETMANA

Vesna Gmaz Luški

Centar za socijalnu skrb
Zagreb

SAŽETAK

U prikazu stanja delinkvencije djece, malodobnika i mladih punoljetnih osoba pokušali smo obuhvatiti određene podatke odnosno dostupne pokazatelje na temelju kojih možemo dobiti određenu sliku stanja ove pojave na području grada Zagreba.

Podaci su prikupljeni prema evidenciji Centra za socijalnu skrb Zagreb, koji prema novom ustroju ima 11 područnih ureda, te zajedničku službu u smislu objedinjavanja stručnog rada.

Podaci se odnose na vremensko razdoblje 1997. godine te do 30.09.1998. godine, te su prikazani tablicama.

Ratna i poslijeratna zbivanja, remete uobičajena društvena kretanja, narušavajući ravnotežu obiteljskog života, te utječu na ponašanje njenih članova, a prvenstveno na djecu i mladež. Ukoliko ugrožavajući faktori dolaze u sklop sa drugim nepovoljnim činiteljima, kao što su npr. adolescentne krize, te uz stjecaj situacijskih okolnosti mogu dovesti do počinjenja kaznenih djela, odnosno drugih neprihvatljivih i neprilagodjenih oblika ponašanja koje nazivamo poremećajima u ponašanju. Također, susrećemo se sa rastućom pojavom mladih ovisnika o opojnim drogama kao i znatnim porastom broja mladih punoljetnih osoba i djece počinitelja kaznenih djela, dok mnoga obilježja ove pojave ukazuju na njenu složenost, te veću društvenu opasnost odnosno potrebu adekvatnog i pojačanog angažmana službe socijalne skrbi, kao i društva u cjelini.

Osobit značaj imaju mjere prevencije, kojima se nastoji otkloniti ili smanjiti faktor rizika, odnosno spriječiti nastavak navedenih poremećaja. U slučajevima mladb. delinkvenata važno je istaknuti pravilan izbor i kvalitetno provođenje odgojnih mjera prema malodobnicima i mladim punoljetnim osobama.

1. UVOD

Delinkvencija malodobnika predstavlja specifičnu kategoriju u okviru općeg kriminaliteta, koja se između ostalog očituje u pojačanoj osjetljivosti i specifičnom načinu reagiranja društva na ovu pojavu.

Ratna i poslijeratna zbivanja, remete uobičajena društvena kretanja, narušavajući ravnotežu obiteljskog života, te utječu na ponašanje njenih članova, a prvenstveno na djecu i mladež. Ukoliko

ugrožavajući faktori dolaze u sklop sa drugim nepovoljnim činiteljima, kao što su npr. adolescentne krize, te uz stjecaj situacijskih okolnosti mogu dovesti do počinjenja kaznenih djela, odnosno drugih neprihvatljivih i neprilagodjenih oblika ponašanja koje nazivamo poremećajima u ponašanju. Također, susrećemo se sa rastućom pojavom mladih ovisnika o opojnim drogama.

Osobit značaj imaju mjere prevencije, kojima se nastoji otkloniti ili smanjiti faktore rizika, odnosno spriječiti nastanak navedenih poremećaja. U

slučajevima tretmana malodobnih delinkvenata, važno je istaknuti pravilan izbor i kvalitetno provođenje odgojnih mjera prema malodobnicima i mladim punoljetnim osobama.

Centar za socijalnu skrb, odnosno organ starateljstva ima veliku ulogu u sustavu socijalne skrbi, te je jedan od značajnih sudionika u području adekvatne brige za djecu i mladež. Ustrojstvo Centra za socijalnu skrb Zagreb, pokriva svojim uređima područja pojedinih lokalnih jedinica, te se slika rasprostranjenosti pojave delinkvencije mladih razlikuje u odnosu na veličinu područja, strukturu stanovništva, specifičnost teritorija i sl.

Centar za socijalnu skrb, sve se učestalije susreće sa činjenicom velikog broja djece koja su izložena djelovanju nepovoljnih, tzv. rizičnih faktora u obitelji ili šire, što vrlo često dovodi do problema u socijalizaciji, koji se ne mogu prevladati bez odgovarajuće stručne potpore i pomoći. Stručni se rad odvija na razinama preventivnog djelovanja (primarna, sekundarna i tercijarna prevencija), te obuhvaća dobnu kategoriju djece (do 14 godina), maloljetnika (14 - 18 godina), te mladih punoljetnih osoba (18 - 21 godina). U okviru navedenog postupanja znatan dio stručnih potencijala službe usmjerava se na provođenje sudskih odgojnih mjera predviđenih u Zakonu o sudovima za mladež, te u postpenalnom tretmanu.

Vrlo je značajna suradnja Centra za socijalnu skrb s drugim institucijama u lokalnoj zajednici koje se također bave sustavnom brigom za djecu i mladež, kao što su škole, zdravstvene ustanove, športske organizacije i sl.

Posebna pažnja službe usmjerena je tretmanu cjelokupne obitelji kao primarnoj zajednici unutar koje se odvija sazrijevanje i formiranje emocionalno uravnotežene ličnosti, ali je i mogući izvor različitih psihopatoloških pojava.

2. POKAZATELJI U ODNOSU NA PODRUČJE GRADA ZAGREBA

U slijedećem tekstu donosimo neke pokazatelje o počiniteljima kaznenih djela, strukturi počinjenih djela, postupcima prema počiniteljima te nekim oblicima preventivnog rada i tretmana na području grada Zagreba, prema evidenciji Centra za socijalnu skrb za vremensko razdoblje 1997. godine, te za prvih 9 mjeseci 1998. godine.

Iz prikupljenih podataka vidljivo je sudjelovanje djece počinitelja kaznenih djela u ukupnom broju prijavljenih od oko 10%, odnosno čini se da u 1998. godini možemo očekivati porast ukupnog broja prijavljene djece jer je broj za prva tri tromjesjeća gotovo jednak kao u cijeloj 1997. godini dok je broj malodobnih delinkvenata približno isti

u obje promatrane godine. Zamjetan je porast prijavljenih mladih punoljetnika, koji je u prvih 9 mjeseci ove godine gotovo dvostruko veći u odnosu na prošlu, 1997. godinu. Zakon o sudovima za mladež proširuje mogućnost izricanja odgojnih mjera mladim punoljetnim osobama od 18-21 godine čime se pred službu socijalne skrbi postavljaju novi zadaci u radu s ovom kategorijom mladih.

Distribucija kriminaliteta malodobnika prema spolu, i nadalje je karakteristična po dominaciji muške populacije, (od ukupnog broja maloljetnih počinitelja kaznenih djela u 1997. godini je 93,9% muških, a u 1998. godini 92% su muški počinitelji.)

I nadalje prevladavaju kaznena djela protiv imovine, (u 1997. godini - 71,8%, do 30.09.1998. - 63,1%), i to krađe, teške krađe, razbojništva i razbojničke krađe. Slijede kaznena djela protiv života i tijela, a najčešće su to djela teške tjelesne ozlijede, sudjelovanje u tučnjavi, te ubojstva. Zabrinjavajući je udio agresivnih delikata koji uključuju uporabu sile, te narušavaju psihički i fizički integritet žrtve. U prva tri tromjesjeća ove godine zabilježen je porast (dvostruko u odnosu na prethodnu godinu) malodobnih počinitelja kaznenih djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, odnosno kaznenog djela iz članka 73. Kaznenog zakona, koji se odnosi na zlouporabu opojnih droga. Ovaj podatak alarmantno ukazuje na nove probleme i specifičnosti ponašanja mladih u poslijeratnom razdoblju. Slijedi "ostalo", što podrazumijeva kaznena djela protiv opće sigurnosti ljudi i imovine i sigurnosti prometa, te djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoreda.

Podaci koji se odnose na sudioništvu malodobnika u vršenju kaznenih djela, pokazuju podjednaku raspoređenost u sve tri skupine odnosno nešto iznad trećine njih kazneno djelo čine sami dok oko 1/3 i ispod u društvu s jednom ili, što je narjede slučaj s dvije i više osoba. Zabrinjava činjenica da ipak veliki broj malodobnika čini kaznena djela u saučesništvu, što je za društvo opasnija pojava.

U podacima koji se odnose na malodobne povratnike u vršenju kaznenih djela, njih 16,7% nalazimo u 1997. godini, odnosno 19,1% u 1998. godini. U prvih devet mjeseci 1998. godine raste broj malodobnih povratnika u vršenju kaznenih djela u odnosu na 1997. godinu, što ukazuje na upornost počinitelja, no nismo mogli ići u dublju analizu istog, zbog nedostataka podataka o vremenu izvršenja kaznenog djela odnosno da li su djelo ponovili prije ili nakon izrečene sankcije. Međutim, jasno je da je resocijalizacija upornih počinitelja kaznenih djela složeniya.

Broj malodobnika kojima je izrečena sudska odgojna mjera pojačana briga i nadzor je najveći (u

1997. godini - 66,7%, u 1998. godini - 57%), od ukupnog broja malodobnika kojima su izrečene sudske mjere. Ako uz to dodamo malodobnike kojima je izrečena mjera pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, te mjera pojačane brige i nadzora uz posebne obveze, ova skupina izrečenih mjera obuhvaća u 1997. godini - 77,4% malodobnika, a u 1998. godini - 69% malodobnika od ukupnog broja malodobnika kojima su izrečene sudske mjere. Treba naglasiti da se u neposrednom provođenju ove odgojne mjere služba angažira sa znatnim stručnim potencijalom, te nije pretjerano ustvrditi da se radi o sadržajno, odnosno kvalitativno vrlo razrađenoj odgojnoj mjeri, čija je intencija inkluzija, odnosno socijalizacija u primarnoj životnoj sredini. Slijedi skupina malodobnika kojima je izrečena sudska odgojna mjera upućivanja u odgojnu ustanovu. Odgojna mjera upućivanja u odgojni zavod izricana je češće u 1998. godini, (u prvih 9 mjeseci) nego u 1997. godini što ukazuje na kompleksniju osobnu i obiteljsku situaciju počinitelja, odnosno predviđanje stručnih službi, da se svrha resocijalizacije najbolje može postići izdvajanjem iz primarne sredine. Također, zastupljenost kazne maloljetničkog zatvora, u obje promatrane godine, ukazuje na težinu počinjenih kaznenih djela, kao i na složenost drugih važnih okolnosti koje su dovele do izricanja ove sankcije. U skladu sa novim Zakonom o sudovima za mladež, u ovoj godini se pojavljuje nova mjera iz članka 9. - posebne obveze, pri čemu se naročito ističu obveze iz stavka 9. - da se, uz suglasnost maloljetnikovog zakonskog zastupnika podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti, te iz stavka 10., da se uključi u pojedinačni ili skupni rad u savjetovalištu za mlade.

Druge obveze koje navodi Zakon (kao što su: da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja, da prema vlastitim mogućnostima popravi ili nadoknadi štetu nanесenu kaznenim djelom, da sudjeluje na tečajevima za stručno osposobljavanje, da se radi provjere znanja prometnih propisa uputi u nadležnu ustanovu za osposobljavanje vozača itd.), još nisu doživjele svoju promjenu u praksi, iz objektivnih organizacijskih razloga, no postupno se uvode u sustav postupanja prema malodobnicima i mladim punoljetnim osobama počiniteljima kaznenih djela.

Distribucija mladih punoljetnih osoba prema odluci Općinskog državnog odvjetništva daje prikaz podataka da li se ove osobe procesuiraju ili se upućuju u van sudski postupak, na tzv. postupak posredovanja u Centru za socijalnu skrb. U 1998. godini od ukupnog broja prijavljenih mladih punoljetnih počinitelja kaznenih djela, njih 54 (12,1%), upućeno je na van sudski postupak. Na temelju no-

vog Zakona o sudovima za mladež, Općinsko državno odvjetništvo, daje prijedlog o upućivanju u Centar za socijalnu skrb, u cilju odlučivanja o vrsti i provođenju tretmana. Od 01.10.1998. godine kada je dogovoren početak rada savjetovališta za mladež u okviru Predbračnog, bračnog i obiteljskog savjetovališta pri Centru za socijalnu skrb Zagreb 12 osoba upućeno je na savjetovališni rad u isto savjetovalište.

Kako mladi punoljetnici, uzimaju sve veće učešće u kriminalitetu razmotrili smo strukturu kaznenih djela koja su počinili. Uočava se i nadalje trend imovinskih delikata koji se najčešće čine, dok je najznačajniji porast (iako se podaci odnose samo na prvih devet mjeseci ove godine) izvršenih kaznenih djela zloporabe opojnih droga (1997. godine - 16,2%, 1998. godine - 29,8%) u ukupnom broju mladih punoljetnih počinitelja kaznenih djela.

Prema podacima ureda Centra za socijalnu skrb Zagreb, vidljivo je povećanje ovisnika o opojnim drogama (index rasta 98/97.=1.75). Naročito je povećanje u dobnoj skupini mladih punoljetnih osoba (index rasta 98/97. = 2.23). Upravo ova dobna skupina ima najveći broj ovisnika. Iako se u određenom broju slučajeva radi o probatorima, odnosno eksperimentatorima, ovi pokazatelji upućuju na nužnost i preventivnih, i raznovrsnih, primjenjenih oblika tretmana. Većina, (oko dvije trećine) svih ovisnika o opojnim drogama počinili su uz kazneno djelo vezano za opojne droge i još neko drugo kazneno djelo (sekundarni delinkventi).

Razmotrit će se i broj djece i malodobnika s poremećajima u ponašanju, a koji se nalaze u evidenciji i tretmanu Centra za socijalnu skrb Zagreb, prezentiran prema 11 ureda. Uočava se tendencija blagog porasta mladih s poremećajima u ponašanju u prvih devet mjeseci ove godine. Radi se o populaciji koja nije počinila kazneno djelo, ali je ponašanje ovih mladih ljudi takvo da njime štete sebi, okolini, ili pak oboje. Što ranije otkrivanje i obuhvaćanje tretmanom, predstavlja preveniranje daljnjeg razvoja negativnog ponašanja, pa i delinkventnog. Radi se o tretmanu cjelokupnih tzv. "rizičnih obitelji", koje svojom narušenom ravnotežom, nepovoljno djeluju na najmlađe članove. Tako možemo govoriti o tretmanu u smislu primarne i sekundarne prevencije poremećaja u ponašanju djece i malodobnika, o čemu će biti govora u daljnjem tekstu.

Veći uočeni postotak djece s poremećajima u ponašanju nego malodobnika, ukazuje na očigledno ranije otkrivanje ovih problema (najčešće tijekom osnovne škole), što je u smislu poduzimanja određenih akcija pozitivan podatak.

Razlike u broju evidentiranih u pojedinim uredima, djelomično su rezultat različite razgrana-

tosti mreže suradnje sa školama, odnosno različite organizacijske kao i kadrovske ekipiranosti, pa tako i oblika rada koji se primjenjuju.

Pripomenimo ono najvažnije o broju malih socijalizacijskih skupina, u kojima se tjedno provodi tretman sa 198 djece, odnosno obitelji. Radi se o preventivnom obliku tretmana, kojim su obuhvaćena djeca iz tzv. "rizičnih obitelji", te uočena po početnim oblicima poremećaja u ponašanju. Ovaj preventivni program rada provodio se pri uredu Dubrava, Maksimir i Peščenica, a od polugodišta ove školske godine uvode se male preventivne skupine u još nekoliko ureda (Centar, Trešnjevka, Novi Zagreb), te je daljnja tendencija proširivanja ovog oblika preventivnog programa i na druge urede. Treba istaći da pri Uredu Susedgrad djeluje "Savjetovalište za brak i obitelj", te da se pri Uredu Črnomerec provodi projekt "Savjetodavni obiteljski program za odgoj djece", kojim je razrađena osmišljena i kontinuirana suradnja sa područnim osnovnim školama na poslovima prevencije rizičnih oblika ponašanja.

Indikativan je i broj djece iz obitelji opterećenih socijalnom patologijom, a koja su obuhvaćena preventivnim programom "vikendi na Sljemenu", osmišljenom od 4 ureda: Dubrava, Susedgrad, Peščenica i Novi Zagreb. Ovaj program odvija se vikendom, u prostoru Doma Crvenog križa na Sljemenu, te u svom sadržaju obuhvaća učenje konstruktivnih oblika ponašanja, prihvatljivije komunikacije s okolinom, kao i sadržajnog provođenja slobodnog vremena. Programom je obuhvaćeno 211 djece, s tendencijom proširenja ovog oblika preventivnog programa i na druge urede.

U daljnjem prikazu preventivnih aktivnosti govori se o radu u skupinama produženog stručnog postupka, koje djeluju pri osnovnim školama, a u suradnji Centra za socijalnu skrb Zagreb, sa Centrom za odgoj djece i mladeži - Dugave. U stručnom tretmanu nalaze se djeca uočena po početnim oblicima neprilagođenog ili neprihvatljivog ponašanja. Programom je u prvih devet mjeseci 1998. godine obuhvaćeno 182 djece.

Značajan je dio poslova iz nadležnosti Centra za socijalnu skrb, na provođenju nadzora nad vršenjem roditeljskog prava prema Zakonu o braku i obiteljskim odnosima, pri čemu službi znatno pomažu vanjski suradnici, kako bi se na odgovarajući i kvalitetni način interveniralo u obiteljski život i odgoj djece, s ciljem očuvanja obitelji i zaštite njenih najmlađih članova. Ova mjera treba pridonositi učinkovitijem obavljanju različitih roditeljskih uloga i obiteljske funkcije u cjelini.

Zanimljiv je broj individualnih tretmana na provođenju odgojne mjere pojačana briga i nadzor, koje uz djelatnike Centra za socijalnu skrb provode

vanjski suradnici - patronažeri (voditelji mjera) kako bi se uspješno sadržajno provela mjera, prema postojećem Pravilniku o izvršenju odgojne mjere pojačane brige i nadzora, koji je detaljno razradio modalitete i smjernice provođenja. Odgojna mjera pojačana briga i nadzor, koja se provodi nad maloljetnim i mladim punoljetnim počiniteljima kaznenih djela, provodi se u 1997. godini nad 369 osoba, a u prvih devet mjeseci 1998. godine nad 271 osobom. U obje godine uočljiva je činjenica da preko 70% provedenih mjera pojačane brige i nadzora provode neposredno stručni djelatnici ureda Centra za socijalnu skrb Zagreb. Vanjski suradnici provode ovu odgojnu mjeru u nešto manje od 30% slučajeva.

Treba spomenuti rad sa skupinama malodobnih delinkvenata prema kojima se provodi sudska odgojna mjera pojačana briga i nadzor, a organizira se u dva ureda (Maksimir i Dubrava). Radi se u okviru dvije skupine kojima je obuhvaćeno 26 malodobnika. Riječ je o specifičnom obliku tretmana, kojim se upotpunjuje kvaliteta rada u okviru date mjere, te predstavlja jedan od oblika prevencije na tercijarnoj razini.

3. ZAKLJUČNE NAPOMENE

1. Obilježja kaznenih djela i počinitelja

1.1. U ukupnom kriminalitetu mladih, u gradu Zagrebu, prema podacima Centra za socijalnu skrb Zagreb, raste broj mladih punoljetnih osoba, te je u prvih devet mjeseci 1998. godine, gotovo dvostruko veći nego u 1997. godini. Također, prema podacima uočava se porast broja djece počinitelja kaznenih djela.

1.2. Najčešće se čine kaznena djela protiv imovine, a slijede kaznena djela protiv života i tijela, što ukazuje na opasnost pojave.

1.3. Znatno je porast zlouporabe opojnih droga, te se najveći porast uočava u kronološkoj dobi mladih punoljetnih osoba.

Iako je pojava doista izražena, ipak treba naglasiti određen broj tzv. eksperimentatora u konzumiranju opojnih droga, na koje treba obratiti naročitu pažnju u smislu sprečavanja daljnjeg razvijanja ovisnosti.

1.4. Oko dvije trećine malodobnika počini kazneno djelo u sudioništvu, što također ukazuje na veću društvenu opasnost počinjenih djela.

1.5. Recidivisti, odnosno povratnici u vršenju kaznenih djela, prisutni su u značajnoj mjeri, što ukazuje na upornost počinitelja, te potrebu intenzivnijeg tretmana, odnosno također pojačani angažman društva.

2. Preventivne i tretmanske mjere

2.1. Veliki se značaj daje preventivnim oblicima rada (male socijalizacijske skupine, vikend-program, grupe produženog stručnog postupka, grupe pojačane brige i nadzora) za koje je poželjno angažirati i vanjske suradnike. Spomenute oblike rada potrebno je provoditi na cijelom području grada Zagreba uz primjenu različitih raspoloživih metoda i oblika rada.

2.2. Novi zakonski propisi (Zakon o sudovima za mladež), proširuju obveze i zadatke Centra za socijalnu skrb, u odnosu na skupinu mladih punoljetnih osoba počinitelja kaznenih djela, pa Centar za soci-

jalnu skrb Zagreb, treba iznaći i organizirati primjerene načine rada s ovom populacijom.

2.3. Potrebno je podizati kvalitetu raspoloživih oblika tretmana malodobnih i mladih punoljetnih počinitelja kaznenih djela, kroz npr. grupne tretmane, edukaciju roditelja, osmišljavanje slobodnog vremena i sl.

2.4. Za ostvarenje narečenih ciljeva resocijalizacije počinitelja kaznenih djela, potreban je dovoljan broj educiranih stručnjaka, adekvatna suradnja sa drugim institucijama koji se bave sa mladeži, te sustavno preispitivanje, odnosno evalaucija rezultata primjenjenih mjera i oblika tretmana.

SOME OF THE INDICATORS RELATED TO THE PERPETRATORS OF CRIMINAL ACTS, THE STRUCTURE OF COMMITTED OFFENSES, PROCEDURES AGAINST OFFENDERS AND SOME FORMS OF PREVENTIONAL WORK AND TREATMENT

Summary

In their presentation of the situation regarding the delinquency of children, minors and young adults, the authors have tried to analyze the certain data, i.e. accessible indicators on the basis of which could be formed a picture of the situation regarding that phenomenon in the city of Zagreb.

The data were collected on the basis of registered cases in the Welfare Center Zagreb, which has recently been re-organized into 11 branch offices plus the central service for unification of the expert work.

The collected data, presented on the tables, relate to the year 1997 and the first nine months of the year 1998.

The events during the war and in the post-war period disrupt the normal social trends by disturbing the family life balance and influencing the behaviour of family members, first of all children and youth.

Should the risk factors combine with other unfavourable factors, such as adolescent crises, and concurrence of certain circumstances, this could lead to criminal behaviour or other forms of unacceptable and unadapted behaviour which we call behavioral disorders. In addition to that, we are also faced with the phenomenon of an increased number of young drug addicts and the significant increase of criminality among children and young adults. Many of the characteristics of this phenomenon indicate its complexity and increased social danger, i.e. the necessity for an adequate and intensified involvement of the welfare service and the society as a whole.

The preventive measures are of special importance as an effort on reduction or elimination of the risk factor, i.e. prevention of continuation of above disorders. In the cases of juvenile delinquents it is important to stress the correct selection and quality realization of educational/rehabilitational measures for minors and young adults.